

"Ztráta paměti?"

autorský text Václava Havla pro Lidové noviny, 13. září 1994

Zhlédl jsem nedávno televizní debatu dvou inteligentních mužů, divadelníků, kterých si velmi vážím. Jeden z nich zastává vysokou politickou funkci a druhý nikoliv. Kus své pozornosti věnovali tito debatéři i mně, když odpovídali na otázku, co si myslí o mých vztazích s předsedou vlády a o názorových rozdílech mezi ním a mnou. Mluvili moudře a zajímavě, a přesto se mne zmocnil zvláštní údiv, ba dalo by se říct, že jsem byl téměř šokován: oba tito lidé, ač důvěrně obeznámeni s během věcí v naší zemi i s mými názory, propadli jednomu ze soudobých novinářských klišé a shodli se jako na samozřejmosti na něčem, co začíná - je mi líto - hraničit s falšováním historie. Oba si totiž notovali v podivuhodně absurdním tvrzení, které by se dalo v kostce shrnout takto: Havel vymyslel jakousi politickou doktrínu zvanou "nepolitická politika", která je založena na ideji neexistence politických stran, tuto doktrínu dal do vínku Občanskému fóru a Občanské fórum pak zkrachovalo, protože dotyčná doktrína se ukázala být utopií. Zvítězila realita, to jest systém politických stran, to jest politika nikoli nepolitická, ale politická. Havel - to už neřekli, dodávám to já - zůstává tedy v dnešní politice přítomen jen jako jakýsi smutný památníček dávno zkrachovavší doktríny.

Ach bože, kolik nesmyslů lze vměstnat do jediného tvrzení! Nepřeceňuji své možnosti a nemyslím si, že nějakým dementi odstraním ze světa obecně zdomácnělý blud. Přesto bych rád pár věcí uvedl aspoň telegraficky na pravou míru. Začínají-li totiž obecným bludům podléhat i nejzasvěcenější vzdělanci, nelze k tomu už mlčet.

1) Pojmu "nepolitická politika" jsem užil asi dvakrát, vždy v uvozovkách, před patnácti i více lety, když jsem se pokoušel různými napůl metaforickými výrazy vysvětlit smysl disidentského úsilí jako úsilí, které nevstupuje a nemůže vstupovat bezprostředně do politiky jako do sféry výkonu moci (v tomto smyslu je tedy "nepolitické"), ale jehož morální étos a důsledně občanský rozměr přesto má - díky specifice totalitních poměrů - svůj nepochybný politický efekt. Tento druh myšlenek, navazujících na Patočku, ovlivňoval možná určitým způsobem sebereflexi Charty 77. Toť vše. Tedy žádná doktrína či ideologie či návod, jak spravovat demokratickou společnost. A tím méně nějaký program Občanského fóra. Mělo-li s tím Občanské fórum aspoň vzdáleně něco společného, pak snad jen to, že ve svých počátcích v sobě neslo ducha tolerance a solidarity, které byly charakteristické pro Chartu 77.

2) Že jsem byl vždy proti hypertrofované roli politických stran, proti tomu, aby stát patřil stranám, a že jsem byl pro velmi pestře vrstevnatě a proměnlivě strukturovanou občanskou společnost, v níž strany hrají právě jen tu roli, jaká je jim přiměřená, je pravda a myslím si to dodnes. S "antipolitickou politikou" v tom smyslu, jak jsem kdysi toho pojmu užil, toto mé přesvědčení ovšem nikterak nesouvisí.

3) Občanské fórum jsem vždycky chápal jako veskrze dočasné a improvizované revoluční společenství všech antitotalitních sil, které vzniklo jako mocná protiváha monolitní komunistické moci, které však mělo funkci pouze přemostovací: jeho úkolem bylo rozbít totalitní nadvládu a otevřít prostor k demokracii, včetně tvorby různě orientovaných politických stran. Mnohokrát jsem řekl (i na kongresech OF), že čím kratší dobu bude OF existovat, tím lépe bude. Byl jsem dokonce zprvu i proti tomu, aby kandidovalo v prvních svobodných volbách a přijímalo tím na určitou dobu roli politické strany, kterou nebylo a být nemohlo. Jeho smyslem podle mne bylo tyto volby pouze umožnit a garantovat je jako skutečně svobodnou soutěž politických stran. Byl-li jsem utopista, pak jedině v tomto bodě: neuvědomil jsem si, že tak rychle, to jest během půl roku mezi revolucí a volbami, nemůže vykrytalizovat žádné smysluplné spektrum politických stran a že tudíž nezbyvá, než aby roli

hlavní politické síly, usilující o demokracii a vstupující do voleb v roce 1990, hrálo ještě OF - s tím ovšem, že se brzy rozdělí do různých stran. Tehdy jsem také prosadil zkrácené dvouleté volební období. Věděl jsem, že OF se musí brzy rozdělit, že se musí zformovat normální strany a že by bylo nesmyslné, kdyby OF (plus VPN, jež byla podobným případem) "vládlo" po celé čtyři roky jako jakási strana-nestrana, vnitřně rozdělená do různých proudů. Prakticky by to nemohlo fungovat a nejspíš by si politická situace beztak vynutila dříve či později volby předčasné. Tato kalkulace se ukázala jako správná: OF se začalo skutečně rychle rozdělovat a dalších voleb, konaných po dvou letech, se už mohly účastnit plnohodnotné strany, které z něho vznikly. Bez OF by tedy, poněkud zjednodušeně řečeno, nebylo ani ODS, zvítězivší ve volbách roku 1992 a vzniklé původně z pokusu o transformaci OF ve stranu (prvním předsedou OF byl přece Václav Klaus!). Vítězství ODS nebylo tedy žádnou porážkou OF, které v té době už ani neexistovalo, ale naopak vítězstvím jedné jeho mocné a politicky vyhrané části nad jeho částmi jinými a jinak politicky vyhraněnými (či nevyhraněnými).

4) Tvrzení, že OF zkrachovalo, je nesmyslné i z mnoha jiných důvodů. Spojí-li se lidé k určitému účelu (v daném případě k svržení komunismu a vytvoření předpokladů pro demokracii), pak dosažení daného cíle je zcela zřetelně jejich vítězství, jakož i fakt, že se po dosažení daného cíle mohou v klidu rozejít za svými věcmi. Prohrou OF by naopak bylo, kdyby existovalo dodnes ve své revolučně všeobjímající podobě a dodnes nebylo vystřídáno normálními stranami. Znamenalo by to totiž, že svůj cíl nesplnilo. Volby v roce 1990 vyhrály v českých zemích na celé čáře OF a na Slovensku VPN a díky tomu začalo systematické budování demokratického systému a klidná tvorba (či restrukturalizace) politických stran jako jeho součástí. To není krach, ale úspěch, za který by všechny strany operující dnes na české i slovenské politické scéně měly být OF a VPN vděčné. Ale nejen to: ačkoli OF nebylo žádnou vyhranou stranou a byli v něm lidé velmi různí, kteří se záhy stali vzájemnými politickými odpůrci, dokázala právě "vláda" OF a VPN vytvořit předpoklady pro všechny nejdůležitější transformační změny, především ekonomické, které se dnes v obou "post-československých" republikách uskutečňují. Vždyť všechny základní privatizační zákony byly přijaty za Čalfovy vlády, vždyť za ní proběhla malá privatizace a začala se uskutečňovat privatizace velká, za ní se chystal nový daňový systém, byly přijaty restituční zákony a vůbec se začal proměňovat celý náš právní systém. Tehdy se také obnovila mezinárodní pozice a autorita Československa jako vskutku nezávislého demokratického státu, pozice, na níž pak mohly obě republiky snadno navázat. Na to, že u moci byl konglomerát politicky tak rozdílných lidí, to nejsou výsledky špatné a kdo mluví o nějakém krachu, ten zřejmě o naší polistopadové historii nic neví nebo vědět nechce. A spojování zániku OF s "nepolitickou politikou" nedává už vůbec žádný smysl. V roce 1992 OF volby nevyhrálo, protože naštěstí už neexistovalo. Nicméně kdo z těch, kdo tvoří dnešní vládní koalici, nezačal svou politickou dráhu v OF? Mimo KDU-ČSL bychom těžko někoho takového našli.

Shrnuto tedy: Havel nevymyslel žádnou politickou doktrínu "nepolitické politiky" jako jakéhosi systému bez politických stran, nevnutil ji Občanskému fóru a Občanské fórum pak kvůli tomu nezkrachovalo. Ani jedna část takového tvrzení se nezakládá na pravdě. Občanské fórum splnilo svou funkci dobře, a když ji splnilo, přestalo existovat. Touto funkcí bylo mimo jiné vytvořit podmínky ke vzniku pluralitního politického systému. Z jeho existence se dnes všichni těšíme (nebo přesněji: skoro všichni). A jestli Havel (navržený do své funkce dnešní vládnoucí koalicí) je prezidentem, pak asi ne za to, že zkrachovala nějaká jeho politická doktrína. Je ovšem sám sebou a zůstane sám sebou i nadále, což kromě mnoha jiných věcí znamená, že i nadále bude vystupovat proti všem pokusům povýšit strany nad stát. Nepřítelem středních vrstev (jak ho charakterizoval jeden z debatérů) samozřejmě také není. Je pouze nepřítelem provinciální krátkozrakosti. Mimochodem: jedním z jejích projevů je i úkaz, kterému se říká ztráta paměti.